

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Олександр Рогач

ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

**Підручник для студентів економічних спеціальностей
вищих навчальних закладів**

УДК 339.9:330.32(075.8)

Р 59

Рецензенти :

д-р екон. наук, проф. А. М. Поручник

д-р екон. наук, проф. А. С. Філіпенко

д-р екон. наук, проф. С. О. Якубовський

*Затверджено вченою радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол №5 від 24 грудня 2017 року)*

Олександр Рогач

Р 59 Теорії міжнародного бізнесу : підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Рогач. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2018. – 687 с.

ISBN 978-966-439-984-2

Вперше в Україні висвітлюються фундаментальні теорії міжнародного бізнесу, в центрі яких – багатонаціональні підприємства. Мета підручника – дати глибокі знання сутності міжнародних фірм та причин їх виникнення, стратегії, організації та сучасних тенденцій їх діяльності.

Книга буде корисною студентам, аспірантам, викладачам, науковцям та всім, хто цікавиться цією проблематикою, бажає займатися міжнародним бізнесом, працювати в урядових структурах або міжнародних організаціях.

УДК 339.9:330.32(075.8)

ISBN 978-966-439-984-2

© Олександр Рогач, 2018
© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2018

КОРОТКИЙ ЗМІСТ

ВІД АВТОРА

ПЕРЕДМОВА

- РОЗДІЛ 1. Вступ до теорії міжнародного бізнесу
- РОЗДІЛ 2. Теорії ринкової влади та монополістичних переваг
- РОЗДІЛ 3. Динамічна теорія ендогенного зростання фірми
- РОЗДІЛ 4. Теорія циклу життя продукту
- РОЗДІЛ 5. Фінансові теорії багатонаціональних підприємств
- РОЗДІЛ 6. Теорія інтерналізації
- РОЗДІЛ 7. Теорія транзакційних витрат
- РОЗДІЛ 8. Макроекономічний підхід до аналізу ПІІ
- РОЗДІЛ 9. Еклектична парадигма БНП: ранній варіант
- РОЗДІЛ 10. Еклектична теорія: сучасний варіант
- РОЗДІЛ 11. Модель інтернаціоналізації Упсала
- РОЗДІЛ 12. Біхевіористська теорія багатонаціональних фірм
- РОЗДІЛ 13. Теорії стадій розвитку багатонаціональних фірм
- РОЗДІЛ 14. Теорія конкурентних переваг
- РОЗДІЛ 15. Теорія "летючих гусей"
- РОЗДІЛ 16. Ресурсна теорія багатонаціональних підприємств
- РОЗДІЛ 17. Теорія "обміну концентрації на близькість"
- РОЗДІЛ 18. Теорія гетерогенних багатонаціональних підприємств
- РОЗДІЛ 19. Теорія олігополістичної реакції
- РОЗДІЛ 20. Теорія нової економічної географії та діяльність БНП
- РОЗДІЛ 21. Теорія міжнародних нових підприємств
- РОЗДІЛ 22. Заснована на знаннях теорія БНП
- РОЗДІЛ 23. Теорія регіональних багатонаціональних підприємств
- РОЗДІЛ 24. Мережева теорія багатонаціональних підприємств
- РОЗДІЛ 25. Теорії фрагментації міжнародного виробництва БНП
- РОЗДІЛ 26. Теорії взаємозв'язку між ПІІ та розвитком країни
- РОЗДІЛ 27. Теорія переговорних відносин

ЛІТЕРАТУРА

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 16

ВІД АВТОРА 19

ПЕРЕДМОВА 21

РОЗДІЛ 1. ВСТУП ДО ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ 25

Теорія міжнародного бізнесу: фокус на багатонаціональних підприємствах 25

Термінологія багатонаціональних фірм 27

Додаткові аргументи на користь терміну "багатонаціональні підприємства" 29

Архітектура теорії міжнародного бізнесу 32

Етапи розвитку теорії міжнародного бізнесу 34

Висновки 38

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЇ РИНКОВОЇ ВЛАДИ ТА МОНОПОЛІСТИЧНИХ ПЕРЕВАГ 41

Критика традиційної теорії міжнародних інвестицій 42

Нова теорія прямих іноземних інвестицій С. Гаймера 44

Усунення конкуренції і змова на ринку 47

Особливі переваги компанії і прямі іноземні інвестиції 51

Закони розвитку капіталізму 55

Теорія "монопольстичних переваг" Ч. Кіндлбергера 57

Висновки 63

РОЗДІЛ 3. ДИНАМІЧНА ТЕОРІЯ ЕНДОГЕННОГО ЗРОСТАННЯ ФІРМИ 65

Ресурсний підхід Е. Пенроуз до дослідження фірми 65

Міжнародна діяльність фірми 68

Вплив ресурсів на виробничі можливості та зростання фірми 69

"Ефект Пенроуз" 70

Органічне зростання фірми 72

Обмеженість теорії органічного зростання 75

Висновки 77

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ ЦИКЛУ ЖИТТЯ ПРОДУКТУ 79

- Особливості методології Р. Вернона 80
- Технологічні розриви між США та іншими країнами 82
- Фази життя продукту 83
- Стадія нового продукту 86
- Стадія зрілого продукту 87
- Перенесення виробництва зрілого продукту за кордон 89
- Релокація виробництва за кордон як захист ринкових позицій фірми 91
- Стадія стандартизованого продукту 93
- Значення теорії Р. Вернона для стратегічного менеджменту БНП 96
- Критика теорії циклу життя продукту 98
- Концепції "життєвого циклу" галузі 99
- Висновки 101

РОЗДІЛ 5. ФІНАНСОВІ ТЕОРІЇ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ 103

- 1. Теорія недосконалості ринків капіталу Р. Алібера 103**
- Обґрунтування необхідності нового підходу до аналізу ПІІ 103
- Прямі іноземні інвестиції як наслідок існування валютних та митних зон 106
- Модель 1. Єдина валютна зона та різні митні зони 107
- Модель 2. Єдина митна зона та різні валютні зони 111
- Відмінності у ставках капіталізації 112
- Структура руху прямих іноземних інвестицій 115
- 2. Прямі інвестиції як засіб диверсифікації ризиків 117**
- Міжнародна диверсифікація та ризики 177
- Застосування Д. Лессардом фінансових мотивів до пояснення ПІІ 122
- Висновки 123

РОЗДІЛ 6. ТЕОРІЯ ІНТЕРНАЛІЗАЦІЇ 125

- Передумови розвитку теорії 126
- Обґрунтування інтерналізації П. Баклі та М. Кессоном 130
- Інтерналізація ринку знань 134
- Розвиток теорії інтерналізації А. Ругманом 137
- Визначення інтерналізації і багатонаціональних підприємств 140
- Інтерналізація як механізм передавання знань і диверсифікації ризиків 142
- Недоліки теорії інтерналізації 144
- Висновки 147

РОЗДІЛ 7. ТЕОРІЯ ТРАНЗАКЦІЙНИХ ВИТРАТ 149

- Класифікація багатонаціональних підприємств Р. Кейвза 150
- Горизонтальні підприємства 151
- Вертикальні підприємства 154
- Диверсифікація портфеля та диверсифіковані багатонаціональні підприємства 156
- Диференційована олігополія 157
- Визначення багатонаціонального підприємства Ж. Геннартом 159
- Неефективність ринку та опортунізм 160
- Види взаємозалежності у багатонаціональному підприємстві 162
- Висновки 166

РОЗДІЛ 8. МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПІІ 169

- Методологія К. Коджіми 170
- Теорема Коджіми 172
- ПІІ, що сприяють торгівлі, та антиторговельні інвестиції 174
- Мотиви вивозу капіталу багатонаціональних підприємств 177
- Модель комплементарності торгівлі та прямі іноземні інвестиції 179
- Модель "інвестиційної межі" 181
- Відмінності між прямими іноземними інвестиціями Японії і США 183
- Модель "погодженої взаємної спеціалізації" країн 184
- Рекомендації Коджіми: суспільні вигоди від діяльності БНП 187
- Критика теорії Коджіми-Озави 189
- Висновки 191

РОЗДІЛ 9. ЕКЛЕКТИЧНА ПАРАДИГМА БНП: РАННІЙ ВАРІАНТ 193

- Етапи розвитку еклектичної теорії Дж. Даннінга 193
- Теоретичні витоки еклектичної парадигми 195
- Методологія еклектичної теорії 197
- Переваги власності 200
- Переваги розміщення 205
- Переваги інтерналізації 207
- Критика парадигми Даннінга 213
- Висновки 215

РОЗДІЛ 10. ЕКЛЕКТИЧНА ТЕОРІЯ: СУЧАСНИЙ ВАРІАНТ 218

- Причини еволюції еkleктичної теорії Дж. Даннінга 218
- Статичні та динамічні переваги фірми 219
- Динамічна трансформація переваг розміщення 223
- Стратегічна реакція фірми 225
- Неакціонерні форми операцій фірм та конфігурація OLI 226
- Чи існують межі еkleктичності? 230
- Міждисциплінарна матриця парадигми Даннінга 232
- Висновки 236

РОЗДІЛ 11. МОДЕЛЬ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ УПСАЛА 239

- Емпіричні витоки теорії 240
- Припущення та передумови моделі Упсала 242
- Теоретичні узагальнення Я. Йохансона та Я. Валне 244
- Психологічна відстань і ланцюг зарубіжної діяльності 246
- Відмінність моделі Упсала від моделі циклу життя продукту 247
- Еволюція теорії Упсала 248
- "Покращена" модель Упсала 2009 року 252
- Оновлена модель та ризики міжнародного бізнесу 256
- Недоліки теорії покрокової інтернаціоналізації 262
- Висновки 265

РОЗДІЛ 12. БІХЕВІОРИСТСЬКА ТЕОРІЯ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ФІРМ 267

- Сутність теорії Г. Перлмуттера 268
- Етноцентричні багатонаціональні фірми 271
- Поліцентричні багатонаціональні підприємства 274
- Регіоцентричні та геоцентричні БНП 277
- Особливості стратегії БНП за різних типів орієнтації 279
- "Звивистий шлях еволюції міжнародної корпорації" 281
- Вигоди та втрати у процесі еволюції БНП 283
- Емпірична перевірка моделі EPRG 286
- Нові риси сучасних глобальних стратегій БНП 290
- Г. Перлмуттер про майбутнє багатонаціональних фірм 291
- Висновки 295

РОЗДІЛ 13. ТЕОРІЇ СТАДІЙ РОЗВИТКУ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ФІРМ 297**1. Модель стадій розвитку структури БНП Стопфорда-Велса 298**

Параметри моделі 299

Етапи перетворення фірми на багатонаціональне підприємство 300

Стадії розвитку міжнародної структури фірми 301

Особливості організаційно-управлінських систем БНП 305

Критика теорії Стопфорда-Велса 313

2. Тристадійна теорія інтернаціоналізації Ф. Контрактора 315

Методологія концепції 315

Три стадії розвитку багатонаціонального підприємства 318

Висновки 322

РОЗДІЛ 14. ТЕОРІЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ 325

Фактори конкурентної стратегії багатонаціональних підприємств 326

Два типи міжнародних фірм 329

Діамант М. Портера 330

Базові конкурентні стратегії Портера 335

Вартісні ланцюжки багатонаціональних підприємств 341

Подальший розвиток теорії конкурентних переваг 347

Критика теорії конкурентних переваг 348

Висновки 350

РОЗДІЛ 15. ТЕОРІЯ "ЛЕТЮЧИХ ГУСЕЙ" 353

Витоки теорії: модель К. Акамацу 354

Диверсифікація та структурні зміни 356

Механізм наздоганяючого розвитку країни 357

Сучасна інтерпретація теорії 358

Теорія "летючих гусей" і регіональна ієрархія 359

Модель Коджіми 362

Механізм регіональної трансмісії структурних зрушень 364

Розвиток теорії Т. Озавою 366

Емпірична перевірка теорії 370

Недоліки теорії "летючих гусей" 372

Висновки 373

РОЗДІЛ 16. РЕСУРСНА ТЕОРІЯ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ 375

- Поняття ресурсів фірми 375
- Модель VRIO Дж. Барні 378
- Переваги багатонаціональної фірми 380
- Напрями застосування ресурсної теорії 382
- Ресурсна теорія та проблеми управління 382
- Транскордонні стратегічні альянси 384
- Вхід багатонаціональних підприємств на ринок країн, що приймають 385
- Інтернаціоналізація малих та середніх фірм 386
- Еволюція та розвиток ресурсної теорії 387
- Недоліки ресурсної теорії багатонаціональних підприємств 390
- Висновки 392

РОЗДІЛ 17. ТЕОРІЯ "ОБМІНУ КОНЦЕНТРАЦІЇ НА БЛИЗЬКІСТЬ" 395

- Причини появи теорії 395
- Фокус теорії на горизонтальних прямих іноземних інвестиціях 397
- Сутність теорії Л.С. Брейнард 399
- Методологія теорії компромісу між концентрацією та близькістю 401
- Структура торгівлі за відсутності та присутності БНП 403
- Тристадійна модель Брейнард 405
- Емпірична перевірка гіпотез теорії 407
- Висновки 408

РОЗДІЛ 18. ТЕОРІЯ ГЕТЕРОГЕННИХ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ 411

- Ключові гіпотези теорії 411
- Модель Мелітца 412
- Зв'язок гетерогенності фірм із перевагами близькості та концентрації 414
- Модель Гелпмана-Мелітца-Йіпля 415
- Структура міжнародного виробництва багатонаціональних підприємств 419
- Емпірична перевірка теорії 422
- Обмеженість теорії гетерогенних фірм 423
- Висновки 424

РОЗДІЛ 19. ТЕОРІЯ ОЛІГОПОЛІСТИЧНОЇ РЕАКЦІЇ 427

- Сутність олігополістичної реакції 427
- Мета олігополістичної реакції багатонаціональних підприємств 429
- Ключові припущення гіпотези Ф. Нікербокера 430
- Імітація стратегії конкурента 431
- Стратегічна доповнюваність 433
- Модель олігополістичної поведінки Гед-Майера-Райза 434
- Подальший розвиток теорії "слідування за конкурентами" 437
- Емпірична перевірка гіпотез теорії 440
- Висновки 441

РОЗДІЛ 20. ТЕОРІЯ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ БНП 445

- Передумови та мета розробки теорії 445
- Методологія нової економічної географії 448
- Модель Кругмана "центр-периферія" 451
- Моделі агломерації економічної діяльності Кругмана–Венабльса 454
- Фактори розміщення підприємств багатонаціональних фірм 457
- Висновки 459

РОЗДІЛ 21. ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ НОВИХ ПІДПРИЄМСТВ 461

- Емпіричні передумови 462
- Концепція "міжнародних нових підприємств" Овіата-МакДугал 465
- Методологія аналізу Б. Овіата та П. МакДугал 467
- Типологія міжнародних нових підприємств 472
- Концепція "народжені глобальними" Г. Найта та Т. Кавузгіла 475
- Основні стратегії фірм, що народжені глобальними 479
- Подальший розвиток концепцій міжнародних нових компаній 483
- Висновки 485

РОЗДІЛ 22. ЗАСНОВАНА НА ЗНАННЯХ ТЕОРІЯ БНП 487

- Сутність та типологія знань 488
- Неявні знання 490
- Новий погляд Б. Когути та У. Зандера на визначення сутності БНП 492
- Гіпотеза Когути-Зандера: комбінаційна здатність фірми 495
- Неявні знання як особливий ресурс багатонаціональних підприємств 497
- Причини виникнення багатонаціональних підприємств 500
- Передача знань багатонаціональних підприємств 504
- Роль філій БНП у створенні та передаванні знань 507
- Подальший розвиток теорії 511
- Висновки 514

РОЗДІЛ 23. ТЕОРІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ 517

Матриця А. Ругмана 518

Модель Ругмана: рішення про інтернаціоналізацію 520

Еволюція матриці FSAs/CSAs 524

Рекомбінація FSAs/CSAs і стратегічний менеджмент БНП 527

Причини існування регіональних багатонаціональних підприємств 531

Класифікація стратегій багатонаціональних підприємств 534

Просторові ефекти й транзакційні витрати 539

Критика теорії 543

Висновки 546

РОЗДІЛ 24. МЕРЕЖЕВА ТЕОРІЯ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ 549**1. Міжорганізаційна теорія БНП С. Гошала та К. Бартлета 550**

Методологія теорії 550

Визначення багатонаціональної фірми 552

Модель міжорганізаційних мереж БНП Гошала–Бартлета 555

Зовнішні мережі та розподіл ресурсів 556

Розподіл влади у багатонаціональних фірмах 559

Диференційовані мережі 563

Недоліки теорії 565

2. Концепція "флагманських БНП" А. Ругмана 565

Модель флагманської фірми 566

Мережеві кластери багатонаціональних підприємств Ругмана–Вербеке 570

3. Концепція "глобальної фабрики" П. Баклі 575

Причини та наслідки розвитку мереж багатонаціональних підприємств 575

Майбутнє моделі глобальної фабрики 579

Висновки 582

РОЗДІЛ 25. ТЕОРІЇ ФРАГМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ВИРОБНИЦТВА БНП 585

Джерела формування теорії 585

Модель Джонса–Кежковського 588

Теорія торгівлі за завданнями Ж. Гроссмана та Е. Россі-Гансберга 594

Інтеграція підходів теорії міжнародної торгівлі та теорії ПІІ 596

Моделі офшорингу багатонаціональних підприємств 597

Управлінські моделі фрагментації Г. Джереффі, Дж. Гампрі, Т. Стерджіна 601

Макроекономічний напрям теорії фрагментації 608

Подальший розвиток теорії фрагментації міжнародного виробництва 611

Висновки 614

РОЗДІЛ 26. ТЕОРІЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ПІІ ТА РОЗВИТКОМ КРАЇНИ 617**1. Концепція шляхів інвестиційного розвитку 618**

Передумови розробки теорії 618

Модель стадій інвестиційного розвитку Даннінга–Нарули 620

"Нова теорія шляху інвестиційного розвитку" 627

Емпірична перевірка теорії 631

2. Динамічна модель зростання і структурних зрушень за допомогою БНП 632

Передумови концепції 632

Стадії конкурентного розвитку М. Портера та приплив до країни ПІІ 634

Індекс Баласси та еволюція динамічних порівняльних переваг 635

"Динамічна модель зростання і структурних зрушень" Т. Озави 637

Висновки 641

РОЗДІЛ 27. ТЕОРІЯ ПЕРЕГОВОРНИХ ВІДНОСИН 645

Переговорна сила багатонаціональних підприємств та урядів 646

Параметри переговорної ситуації 650

Модель фактичної та потенційної переговорної сили С. Кобріна 653

Застаріння переговорних ресурсів багатонаціональних підприємств 655

Моделі переговорної ситуації Дж. Бермана та Р. Гросса 657

Вплив специфіки іноземних інвестицій на переговорні відносини 662

Еволюція теорії 666

Висновки 671

ЛІТЕРАТУРА 675**ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК 683**

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АДР	– Американські депозитарні розписки
АСЕАН	– Асоціація країн Південно-Східної Азії
БАГІ	– Багатостороннє агентство гарантування інвестицій
БНП	– Багатонаціональне підприємство
ВВП	– Валовий внутрішній продукт
ГАТТ	– Генеральна угода з тарифів і торгівлі
ГЛСВ	– Глобальні ланцюжки створення вартості
ДІУ	– Двостороння інвестиційна угода
ЕПЗ	– Експортно-промислова зона
ЄІБ	– Європейський інвестиційний банк
ЄС	– Європейський Союз
ЗІП	– Транскордонне злиття і поглинання
МВФ	– Міжнародний валютний фонд
МНК	– Міжнародна корпорація
МНП	– Міжнародні нові підприємства
МОП	– Міжнародна організація праці
МПП	– Міжнародний поділ праці
НАФТА	– Північноамериканська зона вільної торгівлі
НЕГ	– Нова економічна географія
НДДКР	– Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи

НІК	– Нові індустріальні країни
НТР	– Науково-технічна революція
ОЕСР	– Організація економічного співробітництва та розвитку
ПІІ	– Прямі іноземні інвестиції
СОТ	– Світова Організація Торгівлі
СП	– Спільні підприємства
ТНБ	– Транснаціональний банк
ТНК	– Транснаціональна корпорація
ФНГ	– Фірми, народжені глобальними
ЮНКТАД	– Конференція ООН з торгівлі та розвитку
CSAs	– Специфічні переваги країни
FCAs	– Специфічні переваги фірми
SSAs	– Специфічні переваги дочірньої компанії
RCA	– Індекс виявлених порівняльних переваг

ВІД АВТОРА

Проблематикою міжнародного бізнесу я почав займатися із середини 1970-х рр. Тоді в Україні мало хто вивчав багатонаціональні компанії і прогнозував їх роль у світовій економіці. Уже перші мої праці із цих питань, що вийшли друком у 1979-1982 роках, охоплювали теоретичні питання сутності цих фірм, їх ролі в міжнародному поділі праці та в розвитку країн, що приймають. Деякі із них було присвячено концепціям виникнення міжнародних компаній, зокрема, аналізу теорії циклу життя продукту Р. Вернона, моделі Д. Стопфорда та Л. Велса.

Ідея написання цього підручника виникла згодом, на початку 2000-х років. На той час у світовій літературі точилася полеміка щодо предмета та завдань теорії міжнародних корпорацій. То був період, коли інтенсивно формувалася наука міжнародного бізнесу, а в університетах багатьох країн запроваджувалися дисципліни з вивчення різних аспектів міжнародної діяльності фірм. Хоча вже тоді було створено значний теоретичний фундамент вивчення міжнародного бізнесу, виникла необхідність випробовувати ці концептуальні підходи часом і протестувати їх гіпотези на емпіричних матеріалах фірм.

Підручник із теорії міжнародного бізнесу, на моє глибоке переконання, має представити читачам концептуальні підходи, що здобули *світове визнання та підтримку міжнародної наукової спільноти*. Але, як відомо, не всі ідеї витримують таке схвалення критиків і перевірку практикою. Тому відбір і систематизація теорій, що увійшли до підручника, став доволі складною справою та розтягнувся у часі. Викладення в ньому цих теорій ґрунтується винятково на оригінальних джерелах, тобто працях їх основоположників, які автор вивчав протягом багатьох років. Звісно, систематизація та опрацювання великої кількості оригінальних джерел вимагали багато часу та зусиль. У деяких випадках доводилося аналізувати весь науковий шлях творця теорії, щоб показати процес формування його гіпотези або зміни та доповнення його первісних поглядів.

Автору допомогли тривалі наукові стажування у зарубіжних університетах. Під час майже річного перебування в університеті Торонто на початку 1990-х рр. особисті зустрічі та спілкування із відомими розробниками теорії міжнародного бізнесу Джеррі Гелейнером, Сільвією Острі, Полем Бемішем допомогли виокремити ключові напрями цієї науки. Тривала дослідницька робота в 1996-1997 рр. в Японському інституті міжнародних відносин (Токіо) дозволила глибоко вивчити літературу японської школи міжнародного бізнесу, зокрема теорії К. Коджіми. Було дуже корисним також стажування у січні-квітні 2004 року в Університеті Айова (США), де були підготовлені перші розділи майбутнього підручника. Перебування протягом 2000-2017 рр. в університетах Великої Британії, Франції, Бельгії, Греції та інших країн сприяли збиранню оригінальних матеріалів, які не були доступні в Україні.

Багато ідей автора було вперше апробовано під час дискусій із колегами – Антоном Філіпенком, Олександром Шнирковим та Анатолієм Поручником. Вони, а також Сергій Якубовській, стали рецензентами цієї книги. Я дякую моїм колегам і друзям за плідні обговорення, що надихали мене на нові ідеї.

Велика подяка Тарасові Кутовому за сприяння у виданні цієї книги.

Тож, майже після двадцятирічної роботи книга йде до читача.

Олександр Рогач

ПЕРЕДМОВА

Мета та підхід

Підручник "*Теорії міжнародного бізнесу*" містить комплексний виклад еволюції концептуальних основ науки міжнародного бізнесу, у центрі якої – міжнародне підприємство. Він охоплює найбільш відомі теорії багатонаціональних підприємств, починаючи від зародження науки міжнародного бізнесу в 60-70-х роках ХХ ст. до сьогодення. Вивчення цих основоположних теорій дозволить студентам набути фундаментальних знань щодо сутності багатонаціональних фірм і природи їх міжнародних операцій, а володіння цими знаннями є необхідною передумовою успішного засвоєння ними інших теоретичних і прикладних аспектів науки міжнародного бізнесу, так само як і проблематики світового господарства та міжнародних економічних відносин.

Сучасна теорія міжнародного бізнесу розглядає складний механізм зарубіжної підприємницької діяльності переважно на мікроекономічному рівні. Тому більшість базових теорій присвячено аналізу причин, сутності та особливостей зарубіжних операцій фірм із позиції промислової організації компанії. Разом із тим частина теорій міжнародного бізнесу охоплює й макроекономічний аналіз. Це зумовлено тим, що багатонаціональні підприємства перетворилися за останні десятиріччя на могутню силу глобалізації світової економіки. Їх вплив на економіку країн, структурні зрушення у світовому господарстві, формування різноманітних форм виробничо-інвестиційної, фінансової взаємозалежності між країнами неухильно зростає. Саме таке поєднання макроекономічних і мікроекономічних підходів є характерною рисою цього підручника.

Мета підручника – дати фундаментальні теоретичні знання причин виникнення міжнародних фірм, сучасних тенденцій їх діяльності, стратегії, організації і механізму функціонування всім, хто вивчає цю проблематику або бажає займатися міжнародним бізнесом, працювати в урядових структурах і міжнародних організаціях.

Аудиторія

Підручник *"Теорії міжнародного бізнесу"* призначено для університетських курсів і спецкурсів "Міжнародний бізнес", "Транснаціональні корпорації", "Іноземні інвестиції", "Міжнародний менеджмент", що останнім часом стали невід'ємною частиною підготовки спеціалістів на економічних факультетах і факультетах міжнародних економічних відносин.

Хоча підручник переважно спрямовано на цільову аудиторію студентів магістратури, він також може бути використаний на рівні підготовки студентів бакалаврату та у перепідготовці спеціалістів, що займаються міжнародним бізнесом. Частина розділів підручника охоплює проблематику курсів "Міжнародні економічні відносини", "Міжнародні фінанси", "Світова економіка", що робить його корисним при вивченні цих дисциплін.

Структура

Підручник *"Теорії міжнародного бізнесу"* складається із 27 розділів, кожний з яких характеризує окрему фундаментальну теорію або низку схожих концептуальних підходів, які умовно можна об'єднати спільною методологією або проблематикою.

У літературі з питань міжнародного бізнесу існує багато концепцій щодо різних аспектів міжнародної діяльності фірм. Тому автор свідомо обмежив перелік тем підручника основоположними, базовими теоріями, які розкривають складну еволюцію предмету, основних категорій і методології науки міжнародного бізнесу. Одними із головних критеріїв такого відбору було випробування часом, визнання широким загалом наукової спільноти та інтенсивне цитування й обговорення у світовій економічній літературі. Відповідно до цього підходу, деякі цікаві новітні теоретичні дослідження міжнародних операцій багатонаціональних підприємств не ввійшли до підручника – потрібен час, щоб вони набули статусу загальноновизнаних усталених концепцій та пройшли додаткову емпіричну перевірку.

Місце та порядок викладення базових теорій визначається не їх роллю у сучасній науці міжнародного бізнесу, а відображає певну еволюцію гносеологічних підходів, формування та розвиток цієї дисципліни.

Педагогічні інструменти

Для того, щоб полегшити студентам читання та розуміння матеріалу, усі розділи подано в однаковому форматі. При цьому використано низку педагогічних інструментів:

- на початку кожного розділу зазначено його структуру;
- практично в кожному розділі подано рисунки, графіки для забезпечення візуальної ілюстрації викладеного;
- важливим аспектом вивчення міжнародного бізнесу є обізнаність із новою термінологією. Усі ключові терміни, коли вони вперше зустрічаються в тексті, позначено спеціальним шрифтом. Перелік ключових понять і термінів подано наприкінці кожного розділу;
- наприкінці кожного розділу подано короткі висновки – екстракт розглянутого матеріалу;
- контрольні запитання та завдання, які можна використовувати як домашні завдання для студентів або на семінарських заняттях для групових обговорень, завершують кожний розділ;
- наприкінці підручника подано перелік літератури, що надає можливість студентам опрацювати додаткову інформацію із кожної теми.